DOI: 10.3359/oz0804153

PERCEPCIJA COBISS-A*

Letos bo minilo 25 let od začetkov avtomatizacije knjižnic v Sloveniji, ki jo simbolizira COBISS – kooperativni online bibliografski sistem in servisi. V tem obdobju so se knjižnice, ki ga uporabljajo, temeljito preobrazile, spremenila pa se je tudi percepcija knjižničarstva v splošni in strokovni javnosti, v državni upravi, politiki itd. Zelo pomembno je, da se tega zavedamo, saj percepcija vpliva na vlogo in položaj knjižnic in knjižničnih informacijskih sistemov ter na zagotavljanje pogojev njihovega delovanja.

V zadnjih desetletjih se je razvila obsežna informacijska industrija in knjižnice so pri ponudbi bibliografskih informacij soočene z resno konkurenco specializiranih informacijskih servisov, spletnih knjigarn, založnikov, digitalnih knjižnic različnih asociacij itd. In končno, tudi informatizirane knjižnice same se ne držijo več "teritorialnih meja", ampak konkurirajo drugim knjižnicam po celem svetu. Globalna ponudba bibliografskih informacij se je s posredovanjem interneta močno izboljšala in neredkim se zdi, da nacionalni knjižnični informacijski sistemi niso potrebni, ker jih lahko nadomestijo tuji ponudniki informacij.

Obstajajo številni razlogi za ohranjanje in razvoj nacionalnega knjižničnega sistema, ki jih lahko združimo v spoznanju, da je s tem zagotovljena visoka stopnja upoštevanja specifičnih potreb uporabnikov in da se preko takega sistema v svetovno zakladnico kulture pretaka nacionalni ustvarjalni potencial, ki bi bil sicer spregledan. Velike težave imajo države in narodi, ki so iz različnih razlogov v zamudi glede avtomatizacije knjižnic in jih njihovi uporabniki kritično primerjajo s knjižnično ponudbo v razvitih okoljih. IZUM si zelo prizadeva, da bi z implementacijo sistema COBISS v državah na Balkanu, ki so v preteklem desetletju doživljale vojna razdejanja, čim hitreje premostil ta prepad.

Uporaba knjižnic

Podatki o fizičnem obisku knjižnic povzročajo zaskrbljujočo sliko, da vedno bolj prevladujejo starejši obiskovalci knjižnic. Iz tega izhajajo razne dramatične trditve o nepismenosti mladih in na osnovi tega tudi ni težko napovedati črne prihodnosti za knjižnice. Ko pa med uporabnike prištejemo online obiskovalce, se tudi starostna slika na mah spremeni v prid mladih. Različne študije kažejo, da za tretjino knjižnic res velja trend upadanja števila uporabnikov, vendar praviloma za tiste, ki ne ponujajo nobenih mrežnih servisov.

COBISS je v vseh knjižnicah, ki sistem uporabljajo, pripomogel k rasti števila uporabnikov. Online dostop do katalogov, možnost rezervacije na daljavo, avtomatizirana izposoja itd. takoj razširijo njihov krog. Nadgrajeni servisi "Vprašaj knjižničarja", dostava polnih besedil člankov in elektronski knjig ter izdelava bibliografij pa ustvarjajo dodatno privlačnost še posebej za mlade ljudi. Zanje je pomemben tudi psihološki učinek knjižnice kot moderne informacijske točke, kjer se je mogoče vključiti v globalno komunikacijo in pretok znanja.

Prispevek k informacijski družbi

COBISS je v mnogih okoljih prvi informacijski sistem in servis, ki uporabnike navaja na novo paradigmo informacijske družbe. Ob čisto knjižničarskih storitvah pospešuje splošno uporabo digitalnih orodij, kot so elektronska pošta, iskalni stroji, online novice, elektronski časopisi in elektronske knjige, klepetalnice in forumi, blogi, online knjigarne itd.

Knjižnice v sistemu COBISS.SI so v Sloveniji vstopna točka v informacijsko družbo. Izbira tehnologije DEC-NET konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je omogočila mrežno delovanje knjižnic, še preden se je udomačil internet. COBISS je bil poleg akademskega omrežja ARNES odločilen pri hitrem napredku informatizacije v Sloveniji, ki je v tem pogledu nad povprečjem EU.

Čeprav so slovenskim knjižnicam le poredko dodelili formalno odgovornost za informacijsko opismenjevanje, so prav knjižnice z uporabo COBISS-a neformalno opravile izredno veliko delo na tem področju. IZUM je do sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja usposobil večino slovenskih knjižničark in knjižničarjev za delo z IKT pri vzpostavitvi COBISS-a in pridobljene informacijske kompetence so prenašali na širok krog uporabnikov. Javna podoba knjižničarja se je korenito spremenila: iz starinskega zaprašenega skladiščnika se je prelevil v modernega informacijskega specialista.

Google ali bookle?

Tudi za Slovenijo velja podatek, da se skoraj 90 odstotkov iskalcev informacij najprej usmeri na spletni iskalnik, zlasti Google. S tem je treba računati, zato sta se tako OCLC kot COBISS že pred leti povezala z Google Scholar in s tem zagotovila prisotnost knjižničnih informacij na najbolj razširjenem iskalniku. Glede na to lahko rečemo, da je uspeh Googla tudi naš uspeh in da nimajo prav tisti, ki uspešnost Googla škodoželjno tolmačijo kot napoved konca knjižničnih sistemov.

Na konferenci COBISS 2005 v Mariboru je Steve Coffman predlagal, da bi morale knjižnice bolje izkoristiti svoj kapital zaupanja uporabnikov v zanesljivost knjižničnih informacij. Ali imajo knjižnični sistemi dovolj potenciala – človeškega in tehnološkega – da bi lahko vzpostavili svetovni Bookle? Bolj kot od tehničnih rešitev je odgovor odvisen od novih mednarodnih bibliografskih standardov, o katerih se že zelo dolgo razpravlja.

Knjižnice se rade pohvalijo, da jih uporabniki z veseljem obiskujejo zaradi druženja, kar je močan argument za gradnjo novih prostornih knjižnic. Toda treba je upoštevati tudi pravo eksplozijo virtualnih skupnosti, pri čemer pa knjižnice niso najbolj uspešne povezovalke. Po podatkih OCLC je obisk spletnih strani knjižnic od leta 2005 do leta 2007 padel s 30 na 20 odstotkov. V istem času je obisk iskalnikov porasel z 71 na 90 odstotkov, obisk online knjigarn s 50 na 55 odstotkov in obisk blogov s 16 na 46 odstotkov. Posebej pri mladi generaciji (net generaciji) je treba upoštevati, da ji IKT v prvi vrsti služi za druženje in šele nato za informiranje, zato čitalnica v knjižnici nikakor ni več dovolj za izpolnitev socialne vloge knjižnice. Pomembna je vključitev mobilnih komunikacij.

COBISS.Net kot potreba uporabnikov

Knjižnična mreža COBISS.Net pokriva regijo Balkana in Srednje Evrope, ki je zgodovinsko, kulturno in razvojno zelo raznolika. Poleg knjižnic v Sloveniji se v mrežo COBISS.Net vključujejo knjižnice v Bolgariji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, Makedoniji in Srbiji. V mreži je bilo decembra 2008 povezanih 550 knjižnic. V tem prostoru je prišlo do razkola zahodnega in vzhodnega kraljestva po stoletjih cvetoče antike. Tukaj se stikata Mediteran in Srednja Evropa, katolicizem in pravoslavje, latinska in cirilska pisava. Regija je polna posebnosti v običajih, verovanjih, glasbi, arhitekturi, pripovedništvu … Knjižnice pa so ob vsem tem domala edine institucije, ki so prisotne v vseh okoljih in vztrajno zapisujejo vso to različnost.

COBISS je od samega začetka naravnan multikulturno, to pomeni, da upošteva tudi večjezičnost in različne pisave. To je bilo njegovo izhodišče že v nekdanji skupni državi Jugoslaviji.

COBISS je naravnan tudi multifunkcionalno in med drugim vključuje izviren sistem vodenja bibliografij raziskovalcev z navezavo na baze podatkov Web of Science (evidenca citiranosti avtorjev) in na nacionalne informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti E-CRIS, ki vključujejo baze podatkov o raziskovalnih organizacijah, raziskovalcih in projektih.

Gradnja avtomatiziranih knjižničnih sistemov v razmerah, ki so značilne za Balkan, je zahtevna naloga. Le pogojno lahko govorimo o "prenosu tehnologij" iz Slovenije v druge države, dejansko pa je vsaka od novih držav drugačna. Oblikujejo se knjižni jeziki, nacionalne institucije, regionalna ureditev, mednacionalni odnosi … Vse to se dogaja v težavnih gmotnih razmerah. Kljub temu z ureditvijo knjižničnih informacijskih sistemov ni mogoče odlašati, saj so sposobni odigrati zelo pomembno identifikacijsko in povezovalno vlogo. IZUM sredi tega dinamičnega dogajanja ponuja svoj tehnološki, socialni in kulturni kapital za izgradnjo knjižnične infrastrukture v regiji, ki je zelo pomembna za evropsko integracijo. Temu sledi tudi mednarodna razvojna pomoč Slovenije knjižnicam v regiji Zahodnega Balkana.

Sklep

COBISS podpira knjižnice, da bi bile njihove informacije nadgrajene z dodano vrednostjo, prosto dostopne in hitro posredovane. Z doslednim uveljavljanjem mednarodnih bibliografskih, informacijskih in drugih standardov zagotavlja globalno izmenljivost informacij, ki mora teči v obe smeri – iz sveta in v svet. Čeprav bodo knjige vedno simbol knjižnic, se le-te ne smejo braniti drugih medijev, ki so pretežno digitalni in morajo pomagati uporabnikom, da se znajdejo tudi na svetovnem spletu. Knjižnica, ki je vključena v mrežo COBISS.Net, je v očeh uporabnikov upravičeno deležna zaupanja, da stopa v korak z razvojem informacijske družbe.

COBISS v državah Jugovzhodne Evrope uživa ugled medkulturno naravnanega knjižničnega sistema, ki je grajen na spoštovanju razlik in upoštevanju lokalnih razmer. Ker IZUM za razliko od drugih ponudnikov ni profitno motiviran, uspeva povezovati vse dejavnike, od državnih do komercialnih in civilnih.

Tak COBISS, ki je temelj vseh dosedanjih realizacij projektov virtualnih knjižnic v prej navedenih državah, nam pomaga, da lahko dosegamo napredek in optimistično napovedujemo vključitev nacionalnih knjižničnih sistemov, ki uporabljajo COBISS, v globalno knjižnično omrežje.

Mag. Tomaž Seljak

*Besedilo bo v angleškem jeziku objavljeno v Public service review: European Union, issue 17.